

DOSEDANJA ZGODBA

Spletna stran

Laibach je glasbena in medmedijska skupina iz Slovenije, ustanovljena 1. junija 1980 v Trbovljah. Ime skupine je zgodovinska nemška različica imena slovenske prestolnice Ljubljana. Laibach je od samega začetka razvijal »*Gesamtkunstwerk*« – multidisciplinarno umetniško prakso na vseh področjih, od popularne kulture do umetnosti (kolaži, fotokopije, plakati, grafike, slike, videi, instalacije, koncerti in performansi). Skupina je bila od ustanovitve naprej povezana in obkrožena s polemikami, kar je sprožilo ostre odzive političnih oblasti nekdanje Jugoslavije in še posebej v Socialistični republiki Sloveniji. Njihova militaristična samostilizacija, propagandni manifesti in totalitarne izjave so sprožile številne razprave o njihovi dejanski umetniški in politični pozicioniranosti. Mnogi pomembni teoretiki, med njimi **Boris Groys** in **Slavoj Žižek**, so o fenomenu Laibach razpravljali tako z analitičnega kot kritičnega kulturnega vidika. Glavni elementi Laibachovih raznolikih praks so: močne reference na *avantgardno* umetnostno zgodovino, *naci-kunst* in *socialistični realizem* za njihovo produkcijo vizualne umetnosti, *deindividualizacija* v njihovih javnih nastopih kot anonimni kvartet, oblečen v uniforme, konceptualne izjave in siloviti zvočni odski nastopi – večinoma označeni kot industrijska (pop) glasba. Laibach prakticira kolektivno delo, razgrajuje individualno avtorstvo in vzpostavlja princip *hiperidentifikacije*. Leta 1983 so izumili in opredelili zgodovinski izraz *retro-avantgarda*. V kreativnem procesu skupina prevprašuje umetniški '*citati*', *apropriacijo*, *re-kontekstualizacijo*, *copyright* in *copy-left*. V mednarodnem prostoru je Laibach postal znan najprej s svojimi edinstvenimi priredbami in interpretacijami uspešnic Queenov, Rolling Stonesov, Beatlov itd.

Laibach je leta 1984 skupaj s slikarsko skupino **Irwin** in gledališko skupino **Gledališče sester Scipiona Nasice** dal pobudo za ustanovitev širšega kolektiva **NSK (Neue Slowenische Kunst)**. To je vodilo do vzpostavitve močne platforme za družbeno, kulturno in politično delovanje v ozračju liberalizacije in pluralizacije v Jugoslaviji v osemdesetih letih. NSK je do leta 1992 obstajal kot sinhronizirano kolektivno gibanje, kasneje pa se je skozi čas deloma spremenil v virtualno državo NSK.

Po razpadu Jugoslavije leta 1991 je Laibach nadaljeval večinoma v polju popularne glasbe, medtem ko je ostal referenčna točka v smislu umetniške kulturne kritike. V zadnjih letih je skupina doživela mednarodno prevrednotenje svoje umetniške prakse v času pojava poststrukturalističnih pogledov na svetovno konceptualno umetniško produkcijo.

AUSSTELLUNG! LAIBACH KUNST
UNTERNEHMEN BARBAROSSA30. 8.–5. 10. 2024
MMC KIBLA/KiBela

Velik uspeh je, če umetniki postanejo prepoznavna imena, toda le malo je takih, ki imena sploh ne potrebujejo več. V aktualnem primeru je dovolj videti črni križ, prebrati besedo v nemščini ali slišati globok moški glas (*Life is life...*) in ljudje po vsem svetu bodo takoj vedeli – Laibach! Takšen je domet in tolikšna prepoznavnost kolektiva, ki beleži več kot 40 let uspešne umetniške provokacije v vseh medijih in oblikah, na vseh teritorijih in v vsaki nevrtačni točki sveta, od Zahoda do Daljnega vzhoda, od nacizma in fašizma, skozi socializem do kapitalizma, na obeh polih Hladne vojne in v brezpotju vseh treh svetovnih vojn ter od Severne do Južne Koreje. Danes lahko o Laibachu upravičeno govorimo kot o kanoničnem imenu v sodobni umetnosti – po svetu so se zvrstile že številne retrospektivne razstave, zadnja letos v Ljubljani.¹ A takšen status je hkrati čast in prekletstvo, saj obstaja tanka črta med kanonom in krypto. Tako kot Duchampov pisoar danes gledamo z blaziranim občudovanjem kot *Mona Lisa*, je zlahka mogoče, da se tudi Laibachova dela potisnejo v pozlačene okvirje, zaklenejo v steklene vitrine in pospravijo v zaspane muzeje. Vendar se to nikakor ne zgodi – Laibach še vedno vzbuja zanimanje, nejevero in nelagodje, še naprej žuli in bega občinstvo, in to ne le 'tiste druge', ampak tudi nominalne somišljenike. Laibach nas še vedno privlači, nato odbija in nazadnje hkrati privlači in odbija. Zakaj je tako? Na prvi pogled je situacija preprosta; za začetek, ne glede na to, ali gre za glasbo, film, vizualno umetnost, performans ali vse skupaj (*das Gesamtkunstwerk!*), Laibach ne neha delati, ne neha raziskovati ali provocirati, ne popusti, ne umakne noge s plina. Razen tega je vse bolj jasno, da avtoritarna politika, ki je v temelju Laibachovega interesa, ni stvar preteklosti, ampak beleži svoj močan vzpon tudi na 'civiliziranem' Zahodu. Skratka Laibach je danes nujen in prisoten. Vendar to ne pojasni edinstvene kombinacije fascinacije in odbojnosti, ki nam še ju vedno povzroča.

Slavoj Žižek trdi,² da se je Laibachova disidentska narava v času poznega socializma odrazila v absolutnem prevzemu vladajoče ideologije, tako dobresednem in skrajnem, da je bilo tudi samemu režimu neprijetno. Ne glede na to, s katerimi političnimi sistemi so imeli opravka, so Laibach vedno znali združiti na videz benigno popkulturo, ideološki novorek in militantno ikonografijo, da bi ustvarili spektakel groze, pred katerim se bomo zgražali prav zato, ker ga bomo prepoznali okoli sebe in v sebi. Njihovo delo je ironično, vendar nam ne ponuja hrupa ironične distance. Kot navaja Laibach v svojem manifestu *Deset točk konventa*³ iz leta 1982, je vsaka umetnost podvržena politični manipulaciji razen tiste, ki govori z jezikom te iste manipulacije. Toda Laibach prakticira to nasilno govorico tako spretno, močno in nazorno, da ni več smešna ali absurdna, ampak postane šokantna do te mere, da se z njo ne znamo soočiti. A če smo dovolj pogumni, če si upamo vztrajati v tem občutku, potem se lahko vprašamo, kaj ta Laibachov učinek pove o nas in naših kulturah.

V tem duhu prihajamo tudi na njihovo novo razstavo *UNTERNEHMEN BARBAROSSA* v Multimedijem centru KIBLA v Mariboru. Razstava je povezana s projektom *Alamut*, simfonično pesnitvijo, ki jo je Laibach premierno predstavil leta 2022 in ki nas popelje v zgodovinsko zgodbo iz Perzije v 11. stoletju

AUSSTELLUNG! LAIBACH KUNST : UNTERNEHMEN BARBAROSSA
30. 8.–5. 10. 2024MMC KIBLA/KiBela, Ulica kneza Koclja 9, Maribor
Odpiralni čas: od ponedeljka do petka od 10. do 18. ure, v soboto od 10. do 14. ure¹ 'AUSSTELLUNG! LAIBACH KUNST 1980–1984'. Galerija ŠKUC.² Iz predgovora knjige *Interrogation Machine* (Alexei Monroe, MIT Press, 2005). Knjigo je mogoče najti v bazi Archive.org.³ Laibach: 10 Points of Convention. URL: <https://garagemca.org/en/exhibition/nsk-from-kapital-to-capital/materials/laibach-desyat-steyat-zaveta-laibach-10-items-of-the-covenant>

o Hasanu Ibn Sabi, karizmatičnem verskem in političnem voditelju. Laibachov *Alamut* temelji na istoimenskem romanu slovenskega avtorja Vladimirja Bartola (iz leta 1938), ki poudarja grozljiv cinizem Ibn Sabe, v katerem je moto knjige »Nič ni res, vse je dovoljeno.« vrhovno načelo izmailcev, kot tudi vodilna ideja romana. Laibachov *Alamut* je torej meditacija o cinizmu in nihilizmu politične oblasti, o radikalnem filozofskem skepticizmu in zanikanju vseh tradicij, o duhu makiavelizma in vzponu fašizma.⁴ Tako se Laibach podaja v daljno preteklost in tujo kulturo v njej, da bi tam naletel na teme, za katere si predstavljamo, da so svojstvene v našem času. Laibach tudi z razstavo nadaljuje takšno osredotočenost na Bližnji vzhod, muslimanske kulture in islam, torej politično vroče in spolzke teme, h katerim skupina pristopa v svojem prepoznavnem slogu, z razumevanjem, a brez zadržkov, predano, a brez usmiljenja.

Na steni vidimo veliko črno-belo sliko, naslikano s tušem na papir, pod našimi nogami pa je ročno izdelana, filigransko tkana barvna afganistanska preproga, enake velikosti kot je slika na steni, ki jo občutimo tako z vidom kot dotikom. Takšne preproge so sicer še posebej pomemben del islamske kulture in umetnosti, vrednost imajo tako kot okras kot molitvena relikvija ter kot vsakodnevno počivališče. Seveda nam slika na Laibachovi preprogi ne ponuja priložnosti za sprostitev. Slika je prvotno nastala kot zamenjava za *Guernico*: leta 2017 je kolektiv nastopil v madridskem muzeju Reina Sofía, za naslovnico albuma *We Forge The Future (Live at Reina Sofía)* pa so želeli uporabiti fotografijo članov, posneto pred Picassovo *Guernico* (ki ima svoj domicil v istem muzeju). Toda potem, ko Picassovi dediči niso dovolili uporabe slike, je skupina naredila svojo različico, ki se je pojavila na naslovnici albuma, nato pa na tej razstavi kot njen temni dvojnik. Kompozicija slike se odkrito nanaša na Picassovo delo (iz leta 1937), motivi pa so neposredno vzeti iz slikarskega cikla *Domovi, ječe, gozdovi. Na pragu svobode* (1944) slovenskega slikarja, kiparja in ilustratorja Nikolaja Pirnata (1903–1948). Pirnat je leta 1942 pristal v italijanskem koncentracijskem taborišču Gonars, nato pa se je po izpustitvi leta 1943 pridružil partizanom in ves čas slikal. Ne da bi fetišizirali trpljenje, je treba poudariti, da je Pirnat videl in doživel tisto, česar Picasso ni mogel sanjati niti v najhujših nočnih morah. *Guernica*, nastala po nemškem bombardiranju španskega mesta, prikazuje človeka v stanju šoka in osnovnega človeškega strahu, medtem ko so Pirnatovi ljudje v svetu po nepredstavljeni 'operaciji Barbarossa' ostali celo brez tega. Na eni strani krvniki, na drugi strani uničeni ljudje, razčlovečeni, zreducirani na zlomljene kosti in ničvredno kožo, zdrobljeni ali že mrtvi, daleč od vsakega strahu in upanja, Pirnatova bitja ne izpustijo protivojnega krika kot *Guernica*, ampak izžarevajo povojni mrki mrak, jemljejo dih, pišejo poezijo po Auschwitzu. Edina človeška skupnost tam so morilci v uniformah, edina rešitev je hitra smrt, namesto boga pa pokonci stoji le črno sonce z rdečim bleskom. Če nam Pirnatove slike dajejo upanje, je to dejstvo, da je tisti, ki jih je videl, vendarle preživel in našel moč, da jih naslika.

Kdo je tisti, ki nam danes vrača te slike? Dve različici, ena, ki jo prepoznamo kot muzejsko slikarstvo, in druga, ki bi jo prej pričakovali v kakšni mošnji ali arabski palači, nas vodita k vprašanju, kdo umetnost pravzaprav ustvarja in razstavlja. To izvemo s fotografij na razstavi. Sliko, obešeno na steni, je ročno narisal umetnik in eden od stalnih anonimnih sodelavcev Laibacha v Trbovljah in po naključju v istem studiu, kjer je Laibach leta 1980 bil ustanovljen. Izdelava slike je torej intimna, neposredno povezana z idejami in dediščino Laibacha, ekspresivna in umetelna, mojstrsko natančna. Po drugi strani je kolektiv za izdelavo preproge zadalžil družino v ruralnem delu Afganistana, ki je stkala isto sliko po naročilu in jasno določenem modelu. V tej različici je ustvarjalčev odnos do dela strogo profesionalen: družina je preprogo izdelala skrbno in natančno, pri čemer je prenesla tudi pikselizacijo slike (saj so zaradi šibke spletne povezave lahko kot model uporabili le fotografijo nizke ločljivosti). Toda družina je delo opravljala predvsem za plačilo, brez osebnega odnosa do naročene slike, enako kot bi stkali izvorno *Guernico*, tradicionalni vzorec, ali sliko Mikija Miške. Obrt izdelovanja in proces ustvarjanja se v tem primeru zdita ločena od razumevanja, ali občutenja, ali ustvarjanja podobe. Toda – ali je tako preprosto?

Kot izvozni izdelek islamskih držav so preproge stoletja služile kot most med kulturama Vzhoda in Zahoda. Način njihove izdelave se je prenašal iz roda v rod, glavno vlogo pri ročnem delu pa so imele ženske. Zato je v današnjem Afganistanu izdelovanje preprog redek prostor ženske svobode, saj talibanski režim ženskam onemogoča nadaljevanje šolanja po osnovni šoli in s tem tudi prostor ekonomske

emancipacije. A ni bilo vedno tako. Že leta 1957 je Afganistan ženskam omogočil visokošolsko izobrazbo in zaposlitev, vendar v 'perifernih' državah zgodovina ne teče linearno. V drugi polovici 20. stoletja je bil Afganistan nenehno prizorišče političnih in vojaških napetosti med ZSSR, ZDA in konservativnimi muslimanskimi gibanji. Konec hladne vojne ni prinesel miru, v 21. stoletju pa je dosegel vrhunec: po terorističnem napadu v New Yorku so se ZDA takoj začele maščevati Afganistanu in v treh mesecih z oblasti odstranile talibane. Po dvajsetih letih nestabilne demokracije pod taktirko ZDA je ameriška vlada avgusta 2021 opustila svojo misijo, vojski ukaže umik in prepusti državo nazaj ponižanim in maščevalnim talibanom. Tudi če se ne spomnimo dejstev, se lahko spomnimo posnetkov preobremenjenih letal, ki so takrat zapuščala državo, obupani ljudje pa so se oklepali njihovih kril. Od vrnitve talibanov na oblast je Afganistan postal država v najhujši humanitarni krizi na svetu: lani je humanitarno pomoč potrebovalo 28 milijonov ljudi, od tega 14,7 milijona za osnovno preživetje. Evidentirano je dva milijona pogrešanih in 6,4 milijona beguncev. Državo pestijo naravne katastrofe, pomanjkanje hrane zaradi suše, revščina in seveda brutalni talibanski režim. Tja je Laibach odšel naročit izdelavo preproge po predloženem motivu *UNTERNEHMEN BARBAROSSA* v obdobju, ko so talibani že prevzeli oblast in je Rusija začela agresijo na Ukrajino. Tam živijo ljudje, ki so nit za nitjo tkali grozo slovenskega partizana. Izdelava preprog ima zato drugačno težo. Evropska visoka kultura tradicionalno ceni umetniško ustvarjanje bolj kot rokodelstvo, a v današnjem Afganistanu lahko rokodelstvo pomeni karkoli, medtem ko je 'angažirana umetnost' le neuporaben tuj izraz, ki ga uporabljajo oddaljene elite. V tem smislu obrtniški preprogarji v Laibachovo sliko spontano vnašajo tisto, česar umetniško ustvarjanje ne zmore. Po njihovi zaslugi slika uspe združiti čase in kulture ter postati temačna razglednica iz pretekle sedanjosti.

Te zgodbe lahko odpišemo in sklepamo, da so daleč in nas ne zadevajo. Toda Laibachovo delo kaže, da Zahod in Vzhod nista ločeni in nasprotujoči si kulturi, temveč dve različici iste podobe. Verski fanatizem in politični nihilizem gresta skupaj, tako kot vedno znova strah pred višjo silo in krutostjo do šibkejših. Zato lahko v slikah iz druge svetovne vojne prepoznamo nekogaršnjo sedanost in slutimo svojo prihodnost. Laibach ni edini, ki na to opozarja, je pa edinstven, ker ne igra na sentimentalnost osebne zgodbe, ampak nam pokaže, da nismo izolirani od drugih in se nismo dvignili nad kolektivizem. Če razen svojega ega začutimo strah, krivdo, zaskrbljenost pa tudi ugodje, ponos ali kljubovanje, so ti občutki povezani s tistim delom nas, ki je potopljen v kolektiv, ki v skupnosti išče zaščito in moč. A ko nas kolektiv brani, neizogibno čutimo bolečino vseh ostalih, ki mu pripadajo. Odpor je zaman, ne glede na to, koliko je odpor naravna reakcija na nepredstavljive grozote, ki se izvajajo v imenu naših namišljenih skupnosti. Toda samo zato, ker so skupnosti namišljene, še ne pomeni, da niso resnične. Pa ne samo to, resnične so tudi tiste skupnosti, ki niso namišljene – dejstvo, da ljudje pripadajo drugim civilizacijam, religijam in svetovnim nazorom, ne pomeni, da jih ne bomo čutili kot sebi bližnje. *Odpor je zaman*, – nam bodo ponovili Laibach in dodali: *torej lezite in se sprostite*. Zato nas Laibach istočasno privlači in pritiska na živec. Zato je še vedno tako pomemben. Zato pripada vsem nam, tudi ko si to najmanj želimo priznati.

– Luka Ostojčić

⁴ Dodajmo, da je Bartol svoj roman sarkastično posvetil Benitu Mussoliniju.